

Департамент культури та інформаційної політики
Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад "Запорізька обласна бібліотека
для дітей "Юний читач" Запорізької обласної ради

СВІТ ЛОВИВ МЕНЕ ТА НЕ СПІЙМАВ

Інформаційно-методичний матеріал

До 300-річчя від дня народження українського філософа, поета, музиканта, педагога
Григорія Савича Сковороди

Запоріжжя
2022

Світ ловив мене та не спіймав. До 300-річчя від дня народження українського філософа, поета, музиканта, педагога Григорія Савича Сковороди / Інформаційно-методичний матеріал / укладач Л. В. Компанівець; Запорізька обласна бібліотека для дітей "Юний читач". – Запоріжжя, 2022. – 16 с.

Методичний матеріал містить інформацію про життя та творчість знаменитого українського філософа, поета та музиканта Григорія Сковороди та сценарії заходів для читачів-учнів різних вікових категорій. Метою методичного матеріалу є популяризація творчості філософа-мандрівника серед дітей.

Розрахований на бібліотечних фахівців та широке коло читачів.

Укладач

Любов КОМПАНІВЕЦЬ

Редагування
та комп'ютерна верстка

Людмила ВЕСЕЛОВА

Відповідальний за випуск

Лариса ДАНИЛОВА

*Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо:
ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим,
що є, так ніби минуле зможе вернутись назад,
або напевно мусить здійснитися сподіване.*

Григорій Сковорода

2022 рік – рік відзначення 300-річного ювілею великого українського мислителя, педагога, філософа, поета, композитора, музиканта, культурно-освітнього подвижника Григорія Савича Сковороди. Він залишив нащадкам феноменальну духовно-педагогічну спадщину, яка не втрачає свого унікального, пізнавального, етико-виховного значення і в незалежній Україні в цілому, і в новій освіті зокрема. Враховуючи важливість постаті Григорія Сковороди на найвищому рівні, було прийнято рішення про організацію комплексу заходів, висвячених цій знаменній даті. Планувалось відкриття в Києві Державного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди, здійснення повного академічного видання творів Григорія Сковороди, встановлення пам'ятника Григорію Сковороді на батьківщині філософа в селищі Чорнухи, видання низки художніх творів, здійснення постановок документальних і повнометражного художнього фільму про Григорія Сковороду тощо.

6 лютого 2022 року – за 300 днів до святкування 300 років від дня народження Григорія Сковороди – Міністерство культури та інформаційної політики України презентувало айдентику національної кампанії "Світ Сковороди", першочерговим завданням якої було названо бажання донести багатогранність образу Григорія Сковороди, відійти від його стереотипного сприйняття як лише "філософа з торбиною" та залучити українців до нового осмислення його спадку.

Чи зможе наша держава гідно відзначити ювілей мислителя? Адже 24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Бомбових та ракетних ударів зазнають як великі міста, так і невеликі населені пункти по всій Україні. Повномасштабна військова агресія Росії проти нашої країни супроводжується, у тому числі, й знищенням та руйнуванням української культурної спадщини. Зокрема, 7 травня російськими варварами було знищено Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди, розташований у селі Сковородинівка, в маєтку XVIII століття, де останні роки свого життя працював та біля якого був похований видатний українець. Музей знищено у рік, коли за рішенням ЮНЕСКО весь світ вшановує 300-ліття українського мислителя! Але ми віримо в нашу перемогу, віримо в Збройні Сили України. Зло, яке прийшло на нашу землю, обов'язково буде покарано! І ювілей великого українського подвижника достойно відсвяткуємо вже після нашої Перемоги.

Та вже зараз в бібліотеках можуть бути організовані **книжкові виставки, перегляди літератури, проведені творчі діалоги, дискусії, конкурси, літературні квести, поетичні вечори** з популяризації творчої спадщини Григорія Савича Сковороди:

"Світ ловив мене, та не спіймав", "Григорій Сковорода. Образ мислителя", "Наш першорозум", "Подорож до Григорія Сковороди", "Григорій Сковорода – український Сократ", "Мандрівний учитель життя"; онлайн зустрічі "Мій Сковорода", "Читаємо Сковороду"; віртуальні екскурсії, квести "Там, де ступав Сковорода", "Поглянь на світ очима Сковороди", "Стежками мандрівного філософа", "Подорож музеями Григорія Сковороди", "Шляхами мандрівника, філософа Григорія Сковороди", "Просвітницькими дорогами Григорія Сковороди", "Садівник щастя", "Григорій Сковорода як гасло часу"; цикл заходів "Літературний ранок у бібліотеці. Григорій Сковорода від А до Я"; конкурси: "На краще знання творчості Григорія Сковороди", "На краще читання байок і віршів Григорія Сковороди", дитячих малюнків "Вшановуємо Великого Сковороду", фотоколажів "Знай більше про Сковороду", ілюстрацій до байок Григорія Сковороди, вернісажів юних художників "Світ Сковороди у буянні фарб"; флешмоб "Афоризми Григорія Сковороди" тощо.

Нижче подаємо кілька орієнтовних сценаріїв заходів за творчістю великого українського сподвижника.

Поетичний етюд "Крокуємо за Сковородою"

Зал, де проходить захід, варто прикрасити портретом мислителя, його афоризмами та цитатою:

*"Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо:
ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим,
що є, так ніби минуле зможе вернутись назад,
або напевно мусить здійснитися сподіване".*

Г. Сковорода

Перший ведучий: 3 грудня 1722 року в козацькому містечку Чорнухи колишнього Лубенського полку, що на Полтавщині, в сім'ї малоземельних селян-козаків Сави і Пелагеї Сковороди народився хлопчик, якого нарекли Григорієм. Тоді ніхто не міг знати, що згодом з маленького хлопчини виросте одна з найяскравіших постатей України.

Другий ведучий: Григорій Сковорода – великий письменник, мислитель та громадський діяч, що завжди стояв на позиціях демократа, гуманіста, представника трудового народу.

Перший ведучий: Сковорода завжди пишався тим, що зростав між трудовим, знедоленим народом. Так, в одному із своїх віршів, протиставляючи себе панам-багатіям, з гордістю писав: "Вас Бог одарил ґрунтами, но вдруг может то пропасть, а мой жребій с голяками, но Бог мудрости дал часть".

Другий ведучий: І справді. Не дала доля Сковороді ґрунтів, маєтків, знатності, багатства, зате щедро обдарувала його мудрістю, великими розумовими здібностями.

Перший ведучий: З дитинства Григорій Сковорода виявляв чималий інтерес до рідної природи, до життя простого народу і до його багатих поетичних скарбів, до прекрасних пісень. Давайте послухаємо його вірш "Гей, поля, поля зелені".

Перший читець: Гей, поля, поля зелені, Зелом-квітом оздоблені! Гей, долини, і балки, І могили, й пагорки! Гей ви, вод потоки чисті! Береги річок трависті! Гей же, кучері які У дібров сих і гайків! Жайворонок над полями, Соловейко над садами, – Той під хмарами дзвенить, Сей же на гіллі лящить.	А коли зійшла денниця, То прокинулася птиця. Музика звучить навкруг, У повітрі шум і рух! Тільки сонце визирає – Вівчар вівці виганяє, На сопілочку свою Копить трелі по гаю. Пропадайте думи трудні І міста багатолюдні Я й на хлібові сухім Житиму в раю таким.
---	--

Другий ведучий: Полтавщина, Харківщина здавна славилися кобзарями, думами, піснями, і це було важливим фактором у формуванні поетичного хисту майбутнього поета. Слухаємо пісню "Соловейку, сватку, сватку"

Другий читець: Соловейку, сватку, сватку, Чи бував же ти в нашім садку? Чи видав же ти, як сіють мак? Ой так, ой так, ой так сіють мак. Соловейку, сватку, сватку, Чи бував же ти в нашім садку? Чи видав же ти, як ріс мак? Ой так, ой так, ой так проріс мак.	Соловейку, сватку, сватку, Чи бував же ти в нашім садку? Чи видав же ти, як рвуть мак? Ой так, ой так, ой так рвуть мак. Соловейку, сватку, сватку, Чи бував же ти в нашім садку? Чи видав же ти, як їдять мак? Ой так, ой так, ой так їдять мак.
---	--

Перший ведучий: З раннього дитинства маленький Грицько виявив цікавість до науки, рано навчився граматики, а коли підріс, то вирішив піти босими ногами аж до Києва. Було йому лише 16 літ.

Другий ведучий: Саме тут знаходився в Україні єдиний вищий навчальний заклад – Києво-Могилянська академія, де вчилися здібні юнаки не лише з усієї України, а приїжджі з Болгарії, Сербії, Румунії, Молдавії.

Перший ведучий: В часи навчання Сковороди, протягом 1738 – 1750 рр., Києво-Могилянська академія переживала період свого піднесення внаслідок реформ, які у дусі відродження і гуманізму були розпочаті Феофаном Прокоповичем, а потім продовжені вчителем Сковороди Гордієм Кониським, яких він потім з вдячністю згадував у своїх творах.

Другий ведучий: Київська академія дала Сковороді знання гуманітарних наук, класичних і новоевропейських мов, філософії та літератури. Тут він познайомився з вченням античних та західноєвропейських філософів, а також навчився вести супереч-

ки і диспути. Давайте послухаємо з вами один з діалогів, написаний автором від імені Людини та Мудрості та названий "Розмова про премудрість". (*Діалог ведуть читці*).

Людина.

Сестрице люба, чи інакше звешся ти?
Ти мати стрункості, а також доброти,
Скажи своє ім'я, скажи мені сама,
Бо хто без тебе думку упіймає?

Людина.

Скажи, живеш і в хінській стороні?

Людина.

Так ти і серед варварів живеш?

Людина.

А батько хто? Питаю з дурноти.

Людина.

А з гінцями живеш ти як, відкритий?

Людина.

Адже самі загиблі там живуть?

Людина.

Хіба у тебе є сестра?

Людина.

І бреше, хоч з тобою і в рідні?

Людина.

А ймення як?

Людина.

А роги є?

Людина.

Чи борода?

Чи в клобуці?

Людина:

Мудрість.

Софією по-грецьки звали в давній вік,
А мудрістю зове всяк руський чоловік,
Та римлянин мене Мінервою назвав,
Християнин Христа імення мені дав.

Мудрість

Там інше ім'я надано мені.

Мудрість.

Ну що це за дурноту ти плетеш?
Без мене навіть рисці не бувають,
Чому ж між хінцями мені не існують?
Де ніч і день живе, де літо і весна,
Із батьком правлю я ускрізь сама одна.

Мудрість.

Пізнай мене, то й батька визнаєш ти.

Мудрість.

Так само, як і тут: дивлюсь хто мій, то мій.

Мудрість.

Сестра вам бреше, геть-но, я і тут.

Мудрість.

Увіч!

Звичайно ж, є, як в дня сестрою ніч.

Мудрість.

Один в нас батько, діти ж не одні.

Мудрість.

Їй сто імен. Вона

У росіян є безтолковщина.

Мудрість.

Дурний!

Мудрість.

Покинь! Воно склада

І суть тебе, як хочеш.

Гей-но! Зникли пріч!

Я біля тебе, наче біля світла ніч.

Зникни краще ти! Біжи з очей моїх,
Дурна сама ти, здурена, на сміх.
Про все, чого нема ніде, плетеш,
І, прямо кажучи, дурноту ти верзеш.

Зродився тут народ і навчений не так,
Тож дикі брехні слухать не мастак.
Бо може віднайтись один лише такий,
Щоб уподобав дикий змисел твій.

Перший ведучий: Ще будучи студентом академії, 1742 року Сковорода приїхав до Петербурга і деякий час жив при дворі цариці Єлизавети. Він був великим любителем співу і музики, славився як виконавець пісень, автор текстів та мелодій до них. Тож не дивно, що його запросили у придворні співаки за його чудовий голос і музичні здібності.

Другий ведучий: А ще Григорій Савович добре грав на багатьох музичних інструментах – сопілці, скрипці, гусях, бандурі, флейті, яку, до слова, сам удосконалив. Пісні Сковороди за змістом і мелодіями часто були близькими до народних, тож ще за його молодості увійшли до репертуару народних співців, кобзарів та лірників. Давайте послухаємо одну з таких пісень, яка називається "Всякому місту – звичай і права".

Перший читець:

Всякому місту – звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова;
Всякому серцю – любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.
Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевірі!
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Той безперервно стягає поля,
Сей іноземних заводить телят.
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк,
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.
Ладить юриста на смак свій права,
З диспутів учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венерин амур,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні,
Як з ясним розумом вмєрти мені.

Знаю, що смерть – як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона.
Байдуже смерті, мужик то чи цар, –
Все пожере, як солону пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...

Перший ведучий: У 1750 році Григорій Сковорода покинув навчання в академії і помандрував за кордон шукати нових знань. Три роки жив у різних країнах. Служив співцем при церкві російського консульства в Угорщині, в Токаї, побував у Будапешті, Австрії, Словаччині, відвідав Німеччину і далеку Італію.

Другий ведучий: І всюди невтомний мандрівник поглиблює свої знання. Він знайомиться з наукою, мистецтвом, побутом, звичаями, фольклором народів Європи.

Перший ведучий: У 1753 році Сковорода повертається на батьківщину. Пора навчання для 30-річного Сковорода була закінчена. Але жадоба до знань у нього анітрохи не зменшилася. І навіть будучи вже літньою людиною, він любив підписувати свої листи, називаючи себе студентом.

Другий ведучий: У ці роки починається велика громадська, літературна і педагогічна діяльність Сковорода. Працюючи на посаді викладача в колегіумі міста Переяслав, він викладає учням курс поетики.

Перший ведучий: Проте, його новаторський курс викликав невдоволення у єпископа, який відав цією школою. Але Сковорода був непохитним у своїх поглядах, в опозиції до тодішніх порядків та їхніх прибічників – чи то світського, чи виховного етапу. Тож Сковорода полишає місце роботи. І це була перша спроба твердості його духу.

Другий ведучий: Все подальше життя Сковорода було суцільною історією того, як "світ" ловив його в свої тенета, але не міг спіймати. Тодішні вельможі духовного чи світського звання не раз пропонували обдарованому і високоосвіченому Сковороді блискучу кар'єру, але він відхиляв усі ці спроби.

Перший ведучий: Закинувши за плечі торбину з найпотрібнішими книгами і речами, у бідному селянському вбранні, не маючи власної домівки, сім'ї, з посохом у руці Сковорода мандрує з міста до міста, від села до села, від хатини до хатини, сіючи в душах людей слово.

Другий читець: В город не піду, багатий – на полях я буду жить,
Вік свій буду коротати там, де тихо час біжить.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Бо міста хоча й високі, в море розпачу штовхнуть.
А ворота і широкі у неволю заведуть.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Ні, не хочу їздить в море задля золотих одеж,
Бо вони ховають горе, сум і страх, журу без меж.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Йти гиду з барабаном завойовувать міста,
Чи лякати пишним саном, щоб хилилась дрібота.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Дух мій і наук не хоче, окрім розуму свого,
Крім Христа святих пророчень – раю чистого мого.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.

І нічого не бажаю, окрім хліба та води,
Вбогість, я за друга маю з нею ми давно свати.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Мій маєток прежаданий – спокій, воленька свята.
Окрім вічності, для мене лиш дорога ся свята.
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
А коли до всього того гріх збороти до кінця,
То скажи тоді: якого ж треба прагнути вінця?
О діброво! О зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.
Здраствуй, любий мій спокою! Ти навіки уже мій!
Добре бути нам з тобою: ти для мене, а я твій.
О діброво! О свободо! Я в тобі почав мудріть
І в тобі, моя природо, шлях свій хочу закінчить.

Другий ведучий: Мандруючи, філософ любив часто зупинятися, і всюди він знаходив людей з розумом і серцем. Мав багато друзів. Тож його життя не менш цікаве, ніж його творчість. "Він жив так, як учив і учив так, як жив" ...

Перший ведучий: Веселий і бадьорий, хоч і бідний, – таким був Сковорода. В особистому житті він любив людей, компанії, бенкети з друзями і однодумцями, а музикою займався аж до старості. А ще він мав пристрасть до книг, картин, театру, живої природи, був невичерпним оптимістом, любив гумор. Давайте зараз послухаємо його байку "Пси".

Перший читець: У селі в господаря жило два пси. Довелося якось повз ворота проїжджати незнайомцеві. Один пес вискочив, погавкав, доки чоловік не зник із очей, і повернувся до двору. "Що це тобі дало?" – спитав другий собака. "У всякому разі не так нудно", – відповів той. "Але ж не всі, – сказав розумніший, – переїжджі такі, щоб їх обов'язково мати за ворога нашого господаря. Коли б так, то б і я повинності своєї не залишив, хоч іще з минулої ночі в мене пошкоджено вовчими зубами ногу. Собакою бути – це річ непогана, а от брехати на кожного – зле.
Сила. Розумний чоловік знає, що ганити, а дурний ляпає без пуття.

Другий ведучий: Великого мудреця Григорія Сковороду не раз запрошували прийняти духовний сан, чернецтво. Зробив таку спробу і Білгородський Єпископ Йосип Миткевич, на що Григорій Савович відповів: "Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв? Їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко та будьте ченцями. А для мене головне задовільнитися в малому, у помірності, аби зберегти себе у цілості".

Перший ведучий: Спокушали Сковороду і високими світськими посадами. Одну з них йому запропонував сам Харківський губернатор, на що філософ відповів: "Шановний пане! Світ подібний до театру. Щоб грати в театрі треба вибирати роль за

здібностями". А ще російська цариця Катерина II кликала його у свій двір, і їй у відповідь поет сказав: "Моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця".

Другий ведучий: В 1790-х роках Сковорода написав свій останній твір "Потоп зміни", в якому переказав свої лекції, які колись читав студентам. Цим він ствердив непохитність своїх поглядів і ніби замкнув коло свого філософського доробку. Давайте з вами переглянемо відео "Книги від розуму створились". (*перегляд відео*).

Перший ведучий: У 1794 році Сковорода повертається в Україну, до своїх друзів Ковалівських в село Іванівку неподалік від Харкова. Там мандрівник і помер. Це сталося 9 листопада того ж 1794 року. Поховати себе Сковорода заповів серед природи, на високому місці біля гаю.

Другий ведучий: За своє довге подвижницьке життя Сковорода сходив багато доріг. Давно занесені порохом його сліди, закинуті криниці, з яких він пив воду, але одна з них – "Холодна Сковородинська криниця" у селі Бабаї на Харківщині існує і понині. І вона старанно оберігається.

Перший ведучий: Ще за життя Сковорода мав цілителя, який знаходив для нього не тільки слова шани і любові. Цілитель цей – народ, який зберіг у своїй пам'яті численні перекази, легенди про поета – любомудра. Недарма ж наш відомий поет Максим Рильський у своєму "Слові про рідну матір" написав такі рядки:

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми...

Тест-вікторина "Григорій Сковорода. Образ мислителя"

1. Назвіть рік народження Г. С. Сковороди. (1720-й, 1721-й, **1722-й**, 1723-й);
2. Студентом якого навчального закладу був Г. С. Сковорода? (Київського університету, Харківського університету, Петербурзької академії мистецтв, **Києво-Могилянської академії**);
3. З якою книгою ніколи не розлучався Сковорода? (Євангеліє, Життя святих, Пересопницьке Євангеліє, **Біблія**);
4. Скільки творів входить до збірки "Сад божественних пісень"? (двадцять шість, **тридцять**, тридцять три, сорок);
5. . Скільки творів Григорія Сковороди вийшло друком за його життя? (5, 10, близько 100, **жодного**);
6. Які чоловічі імена згадує поет у творі "Всякому місту – звичай і права"? (Василь і Степан, **Петро і Федір**, Василь і Петро, Федір і Степан);

Стежка перша: Чорнухинська. Дитинство.

Другий ведучий: Є й зараз на Полтавщині над річкою Многою село Чорнухи, а в ньому незаселена ділянка, яку звать дворищем Сковороди. Чорнухи – тоді сотенне містечко Лубенського полку, а нині – районний центр Полтавської області. Саме тут стояла хата Сави Сковороди та його дружини Палажки. Батько Григорія – колишній козак Лубенського полку, був малоземельним селянином.

Перший ведучий: У цій хаті 3 грудня 1722 року побачив світ їхній молодший син – Григорій. Можливо, це було саме так ...

Інсценізація.

Лунає тиха музика ("Кобза"). Посеред хати, на лаві, застеленій рядном, сидить подружжя Сковороди. Обоє вдягнені в український національний одяг. Жінка на руках тримає згорток з немовлям. Чоловік схилився над згортком, подружжя задивляються на дитину.

Мати: Дивись, Саво, який тихий і спокійний наш синочок, немов янголятко спустилося з небес. Що його чекає у цьому неспокійному світі? Яка доля написана Богом?

Батько: Головне, Палажко, щоб завжди залишався людиною: чесною, гостинною, побожною. А ще був добрим сусідом та не цурався ніякої праці, бо трударі завжди у пошані.

Мати: Дай Боже, щоб і наш меншенький таким став.

Другий ведучий: Батьки Григорія своєю чесністю й правдивістю, гостинністю і побожністю та миролюбним сусідством славилися на всю округу, таким і хлопця виховували. Праця у цій родині завжди була у пошані. Мабуть, саме з сім'ї хлопець виніс переконання: "Хто труда не перейде, до добра той не прийде".

Перший ведучий: До виховання Григорія долучилася й сама природа. Ще в дитинстві звик він бути сам із собою й зовсім віддався враженням чарівного оточення: вишневі садки, кленові гайки й рідна річка Многа. Малий Григорій був допитливим. Все, було, матір запитує: "Як засинають поля? Чого сонце щодня за грушу ховається? А де опинишся, якщо йти прямо-прямо і нікуди не звертати?"

Другий ведучий: Від дитячих літ, як сам про це згадував, тягла його якась таємна сила й порив до книг та навчання. За звичаєм того часу здобував освіту хлопець у чотирирічній дяківській школі у рідному селі. Отож, повів тато сина до дяка в науку. У полотняній торбці хлопчика – скибка житнього хліба, а в душі – цікавість: що то за наука в тій школі? А ще малий Грицько виявив нахил до пошанування Бога, твердість духу й талант до музики. *(Звучить журлива музика).*

Перший ведучий: Одного осіннього ранку посеред двору козака Сави Сковороди стояв чималий віз, ще звечора налаштований у далеку дорогу. Вдосвіта батько й син поїхали в поле. На прадідівській ниві юнак проорав довгу, рівну борозну. Це мало

символічне значення: щоб такою прямою, рівною, як ця борозна, була його життєва стежка, щоб ніколи не кривив душею, не розминався з правдою. Такий тоді був звичай: колись проорював свою борозну й Сава, коли проводжав його батько на Запорозьку Січ. А того дня вже Сава проводжав свого молодшого сина Григорія в столярний Київ, до академії, про яку хлопець давно мріяв.

Стежка друга: Києво-Могилянська Академія. Подорож до Європи.

Другий ведучий: У 16 років юнак поїхав навчатися до Києво-Могилянської академії, де закінчив класи піітики, філософії, риторики та богослов'я. Тут він оволодів старогрецькою, новогрецькою, німецькою, польською мовами та латиною.

Перший ведучий: З 1742-го по 1744-й рік Григорій, завдячуючи своєму чудовому голосу та неабияким музичним здібностям, а ще проникливому розумові, співає у придворній капелі у Санкт-Петербурзі. Коли ж в угорське місто Токай вирушає експедиція під командуванням генерала Вишневського, молодого, але розумного і допитливого Сковороду запрошують до складу цієї комісії, і він вирушає з ними в поїздку.

Другий ведучий: За кордоном Григорій мав змогу вивчати європейські традиції, спосіб життя людей, а також спілкуватися зі вченими Угорщини, Чехії, Австрії та Словаччини. Це здійснило великий вплив на формування світогляду майбутнього філософа. І все ж Григорій Сковорода повернувся в Україну.

Стежка третя: Переяславська. Творча.

Перший ведучий: Не столиці, не кар'єра, не високі посади, а скромне місце викладача поетики у Переяславському колегіумі приваблювало Сковороду. Повернувшись на Батьківщину, Григорій віддається педагогічній та літературній праці. Перший урок... Григорій лишився віч-на-віч з учнями. Учні сиділи принішклі, чемні і настожені. Роздивлялися нового вчителя.

Інсценізація.

Молодий Григорій Сковорода у простому одязі, зі стопкою книг у руках звертається до студентів.

Григорій: Панове, друзі! Латина – хороша мова. Цією мовою говорять з нами великі римляни і достославні мужі науки нині. Хвала і слава мудрим! Але навіщо нам позичати воду, коли у нас своя криниця, глибока, чиста і невичерпна? Ви всі майбутні пастирі свого народу, поети, воїни, яким стояти на варті волі, мудрості. Ви не Івани без роду-племени, а козаки, діди яких громили шляхту і потрясали Порту. Народ могутній вами, а ви – народом. Поезія – не хитромудра іграшка, а меч духовний; разючий, гострий в руках умілого і шмат простої криці в руках того, хто не навчився користуватись зброєю. Ми з вами мусимо цього навчитися. І навчимося!

Другий ведучий: Саме в цей час Сковорода почав писати твори, які пізніше увійшли до його славнозвісної збірки "Сад божественних пісень".

Перший ведучий: Лірично-поетична збірка "Сад божественних пісень" – це сповідь благородної чутливої душі, літопис її складних переживань. Вона складається з 30-ти віршів, написаних автором з 1757-го по 1783-й рік. Кожна з пісень збірки має мелодію, складену самим автором.

Звучить пісня на слова і музику Григорія Сковороди "Всякому місту – звичай і права".

Стежка третя: Харківська.

Другий ведучий: Протягом наступних 15-ти років свого життя Григорій Савич працює викладачем вже у Харківському колегіумі. Тут з-під його пера виходять байки, філософські твори, трактати про зміст життя, духовні цінності, відносини між людьми.

Перший ведучий: У своїх творах поет звертається до пейзажної лірики, проникливо оспівує красу рідної природи і в той же час критикує соціальне зло.

Другий ведучий: Був Сковорода і видатним педагогом. Вивчивши кращі традиції просвітителів і педагогів Європи, він розвинув їх на ґрунті української дійсності. Зокрема, філософ вважав, що справа виховання підростаючого покоління має розв'язуватися на рівні держави. Свої педагогічні ідеї Григорій Савич виклав у трактатах "Благословенний Іродій" та "Убогій Жайворонок".

Перший ведучий: Григорій Сковорода був добре обізнаний з вченням античних філософів: Аристотеля, Сократа, Платона та інших. Його філософська спадщина – це 17 трактатів і діалогів, а літературна – це збірки поезій "Сад божественних пісень", "Басни Харьковскія" та ряд оригінальних та перекладених поезій. Крім того, збереглося багато листів митця та його переклади з латинської та грецької мов. Давайте послухаємо одну з його поезій.

Перший читець: Гей ти, пташко жовтобоко, Не клади гнізда високо, А клади лиш на лужку, На зеленім моріжку.	Яструб ген над головою Висить, хоче ухопить, Вашою живе він кров'ю, Глянь же! Пазури сталить!
--	--

Другий читець: Нащо ж думати-гадати, Що в селі родила мати? То у тих хай мозок рветься, Хто високо вгору пнеться.	А я буду собі тихо Коротати милий вік, Так мені мине все лихо – Щасний буду чоловік.
---	---

Стежка четверта: Філософська.

Другий ведучий: Знаю, що смерть–як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона.
Байдуже смерті, мужик ти чи цар,–
Все пожере, як солому пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...

Перший ведучий: Свіість, як чистий кришталь, стала наріжним каменем морально-етичних поглядів Сковороди, що відображені в його теорії сродності, або спорідненої праці. Суть її в тому, що кожна людина повинна працювати, використовуючи свій хист до певного роду занять.

Другий ведучий: Якщо кожен так чинитиме, зазначав філософ, то суспільство працюватиме, як злагоджений годинник, коліщата якого обертаються в різні боки, але забезпечують нормальний хід.

Інсценізація байки "Орел і Сорока"

Дійові особи: Орел, Сорока, мораліст.

Сорока: Скажи мені, чи тобі не набридло невпинно вихором шугати у безкраїх небесних просторах – то вгору, то вниз?

Орел: Я б нізащо на землю не спустився, коли б тілесна потреба не приневолювала мене до того.

Сорока: А я б нізащо не залишила міста, коли була б Орлом.

Орел: Я б теж так робив, коли б був лише Сорокою.

Мораліст: Кожному – своє. Хто народжений для того, щоб бавитися вічністю, тому приємніше жити в полях, гаях, садах, аніж у містах.

Остання стежка Григорія Сковороди

Перший ведучий: Понад 25 років, аж до самої смерті філософ Григорій Сковорода мандрував містами і селами Лівобережної України, проповідуючи свої ідеї.

Другий ведучий: 1769 року філософ вирушає у подорож до свого давнього і доброго друга М. І. Ковалинського на Харківщину. У свої 72 роки мудрець проходить 300 верст у старій світі, маючи при собі лише сопілку та рукописи. Тернистий шлях людини. Але й він свого кінця доходить.

Перший ведучий: Цей день був тихим, сонячним. Григорій вийшов із дому, спустився сходишками у залитий сонцем сад. Постояв трохи і побрів осіннім золотом. Не мав сьогодні спокою: щось терпне тіло й серце заледве чути в грудях; коли б не біль, подумав би, що вже його немає. Так, час настав закінчувати свої життєві мандри. От тільки шкода мислі, бо вона іще прозора, як це високе небо.

Другий ведучий: Бадьорий дух, а тіло немічне... Лист шарудів, розсовувався од кволих ніг. Все навкруги наводило на роздуми про сенс життя, про шлях людини. Хто залишив свій добрий слід на світі, тому не страшно вмерти...

Перший ведучий: Біля куреня зупинився, узяв заступ, окинув сад спокійним, пильним поглядом й пішов униз, до двох могутніх велетнів. Ось і стара липа. Ген-ген ставок, калина, тополі, верби... Гарно. Чудове місце! Розгріб траву та листя й почав копати, хоча й не знав, чи стане сили завершити своє останнє діло, та все ж старався, прагнув.

Другий ведучий: Стомлений, сідав на край могили і, трудно й часто дихаючи, прощався з небом і сонцем, з водою ставу й вербами, з вогнем калини й ніжністю стрімких тополь... Сьогодні, завтра і через рік тут буде все, як нині. Лише його не буде... Був і нема. Химерно... За цим трудом, уже надвечір, його й застав старий друг.

Інсценізація

Старий німецький Григорій та його друг у саду.

Друг: Григоре Савичу, що це ви робите?

Григорій: Копаю.

Друг: Що?

Григорій: Могилу.

Друг: Кому?

Григорій: Собі.

Друг: Жарти... Ви берете мене на кпини.

Григорій: *(виліз, обтер травною чоботи й, передихнувши...)* Я не жартую, пане... Коли умру, то поховайте мене у цій могилі.

Друг: *(стурбовано)* Вам зле? Ви чуєте, що скоро вмерете?

Григорій: Цієї ночі...

Друг: Господи! *(хреститься)* То я пошлю по батюшку...

Григорій: Не поспішайте, я ще не вмер.

Друг: А висповідатися і причаститися, як за обрядом личить?

Григорій: Пусте, обряди вигадали попи й ченці.

Друг: Ви щось таке говорите, що в мене аж мурашки по спині... Ходімо краще в хату та повечеряємо собі удвох, любесенько...

Григорій: Ідіть, ідіть. Прощайте!.. Одне я вас проситиму: як поховаєте, то напишіть на камені чи там на чому такі слова: "Світ ловив мене, але не спіймав". Запам'ятали? Можете їх повідомити й преосвященному.

Друг: Гаразд, гаразд. Все виконаю! Ми завтра ще продовжимо цю нашу бесіду.

Перший ведучий: Сковорода ледве дістався ганку. Спочив на лавці і, подолавши всі одинадцять сходинок, зайшов у дім. Приліг, поклавши собі під голову торбу з рукописами і книгами. Ну, от і все. Прожито останній день. На часі смерть, логічний кінець шляху людського, сумний фінал трагедії...

Другий ведучий: Поволі терпне тіло, стає чужим, холодним. Відмучилося, щоб повернутися назад у землю і перейти в щось інше і знов зробити коло в якомусь образі – трави, калини, дуба...Згадав калину, з якої вирізав йому дідусь сопілку. Свічка вже ледве-ледве блимала. Нараз погас тремтливий тьмяний вогник, й не стало болю...

Перший читець: Сакви під голову – і в землю ліг святу,

А світ ловив і ще не міг пробачити...

І на яку ж було злетіти висоту,

Щоб звідти навіть власну смерть побачити!

Другий читець: Ревнитель істини й духовного буття,
Він мудрий словом, розумом, життям,
Прихильник простоти й найвищої свободи,
Він щирий друг, йому убогість не біда.
Досяг верхів наук, пізнавши дух свободи.
Достойний приклад всім серцям – Сковорода.

Перший ведучий: Видатний філософ і мудрець Григорій Савич Сковорода, якого справедливо ще називають українським Сократом, у своїх творах підкреслював цілісність серця, розуму і вчинку. У центрі створеної ним філософської системи стоїть людина з її реальними потребами і прагненнями.

Другий ведучий: Суть його вислову "Пізнай себе" полягає в тому, що кожна людина протягом свого життя має вдосконалюватися в душі інтересів і потреб, прагнути глибше й повніше осягнути сутність явищ, закони світобудови та себе саму. Крилаті вислови Григорія Савича вчать нас життєвої мудрості. Його філософська і поетична спадщина є широким полем для досліджень та міркувань. Тож давайте поринемо у глибокий світ Сковородинських афоризмів.

Демонструється фрагмент відеоролику "Афоризми Григорія Сковороди" (автор Наталія Пічахчі).

Перший ведучий: Великий син українського народу, мислитель, філософ, письменник, педагог... Через сотні літ твори Григорія Савича Сковорода залишаються актуальними, а цінні поради допомагають нам у повсякденному житті і ще допомагатимуть багато років.

Другий ведучий: Долучитися до мудрості митця, його світлого поетичного слова – справа честі для кожного з нас. Великий мандрівник України продовжує нескінченні мандри до читачів нових епох, і цьому вічному шляху Григорія Сковороди немає кінця, бо кожне його слово звернене до серця та душі людини.

Перший ведучий: Сковорода ніс у народ слово про щастя для всіх і кожного. Ці прагнення разом із закликком до духовного удосконалення людини заповідав нам геніальний поет і філософ. Ось чому віщими є слова Григорія Сковороди – поета, філософа, гуманіста, просвітителя XVIII ст. Його ідеї потрібні сьогодні. Будуть потрібні завтра і завжди.

Перший читець: Приніс мудрець в життя одвічне слово,
Ту філософію, яку чекав народ.
Звучить і досі чиста його мова:
Творить добро – найкраща з насолод!

Другий читець: Вивчайте і досліджуйте Сковороду,
Це вчення принесе винагороду:
Пізнай себе – розкриєш увесь світ,
У цьому допоможе філософ-первоцвіт!

На завершення заходу тихо звучить мелодія "Кобза".

Бліц-вікторина "Григорій Сковорода – літератор, філософ, мандрівник"

1. За життя Григорія Сковороди не було жодного друкованого видання його творів. *(так);*
2. Один з найвідоміших віршів Г. Сковороди це – "De Libertate" (Про свободу). *(так);*
3. Працюючи педагогом у харківському колегіумі Сковорода мав власну систему оцінювання. *(так);*
4. Сковорода грав на скрипці, бандурі флейті і сопілці. *(так);*
5. Григорій Савич народився в селі Чорнухи, що на Сумщині. *(ні, що на Полтавщині);*
6. Григорій Сковорода не мав вищої освіти. *(так);*
7. Сковорода писав свої твори винятково українською мовою. *(ні, він писав різномовними староукраїнської літературної мови: художні та філософські твори – слов'яно-руською (слов'яноукраїнською), поезії та байки — книжною українською (у ній менше церковнослов'янських елементів), частину листування – латиною);*
8. На прийомі у палаці в Петербурзі був Сковорода єдиний, хто не вклонився Катерині II-й. *(так);*
9. Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди знаходиться в селі, де він народився. *(ні, він знаходиться в селі Сковородинівка Богодухівського району Харківської області);*
10. Останні п'ять років життя Григорій Сковорода провів у лісі відлюдником. *(ні, понад 25 років, аж до самої смерті, філософ мандрував містами і селами Лівобережної України, проповідуючи свої ідеї).*

Інформ-хвилинка "Загадки невлучимого Сковороди"

Легенди та перекази про мандрівного філософа

Ведучий: "Мандрівна академія". "Людина-університет своєї епохи". Це – про Григорія Сковороду. За життя він не видав жодної книги. Натомість читачі його шукали самі, масово читали та цитували, переписували рукописи та пропагували їх. Про нього у творах згадував і сам Тарас Шевченко: "Кругом листочки обведу та й списую Сковороду".

Так, видатний український філософ-містик, богослов, поет та педагог був чи не найцікавішою постаттю в історії українського духу. Офіційних даних щодо українського мандрівного філософа, який став мегапопулярним вже за свого життя, збереглося небагато. Натомість є чимало легенд. Образ Григорія Сковороди оточений переказами та легендами, які з вуст в уста передавалися десятками років. Давайте й ми послухаємо їх.

1. За словами сучасників Сковороди, він завжди мав при собі Біблію, записники з своїми творами та думками, а також сопілку. Мандруючи, він спинявся у добрих людей, які приймали його не за гроші, а для того, щоб послухати. Він розповідав про інші

міста та країни, про слово Боже та про науку, а ще по-дружньому підказував та давав практичні поради для життя.

2. Слава про таку надзвичайну людину швидко розліталася, тож мислителю були скрізь раді, його чекали. Оскільки він мав знайомих в усіх куточках країни, вважається, що завдяки його впливові відбулося відкриття Харківського університету. Ідею про навчальний заклад вирішив втілити у життя Василь Каразін – тридцятирічний дворянин. Для того, аби заклад був створений і запрацював, потрібні були неабиякі кошти, які молодий чоловік збирав з дворянства. Це були добровільні внески, тож дива могло й не статися. Та величезна на той період сума в шістсот вісімнадцять тисяч карбованців була отримана. Подейкують, що ті, хто вніс свою частку до цієї великої справи, були заздалегідь підготовлені Григорієм Сковородою.

3. Щодо зустрічі Катерини II з філософом існує декілька переказів. В одному з них говориться про те, що цариці було цікаво з ним поговорити. Він з'явився до двору, але не вклонився цариці, на відміну від інших. Звичайно, що цим була виказана неповага, але на питання, чому він так вчинив, мислитель сказав розумно, мовляв, якщо Ви хотіли мене побачити, то як же зможете роздивитися, якщо я зігнуся.

4. Ще в одній історії розповідається, як нібито Сковорода відпочивав обабіч дороги, а поряд ходила вівця. Коли ж до нього прийшли вісники від цариці і повідомили про те, що Катерина II хоче, аби він жив у Петербурзі, мудрець відповів на це так: "Мені дудка і вівця дорожчі царського вінця".

5. Всім відомо, що мислитель все життя був самотнім, але не всі знають, що він був закоханий і навіть хотів одружитися, але не зміг. Прагнення до свободи переважило, і він покинув наречену прямо на весіллі. Так і залишився самотнім. Ще подейкують, що він свідомо утримувався від сексуального життя.

6. Незважаючи на те, що з-під пера Г. Сковороди вийшло багато творів: вірші, афоризми, байки, прозові, філософські роботи, – жоден не був надрукований за його життя. Творчість Сковороди поширювалась шляхом переписування вручну. Окремі примірники рукописів збереглися в його друзів, зокрема у Якова Правицького, що проживав у селі Бабаї на Харківщині, – трактати "Наркіс" і "Асхань".

7. Він мав музикальний талант – прекрасно грав на флейті та органі, сопілці, скрипці, гусях, лірі та бандурі, мав надзвичайно красивий голос.

8. Сковорода був неординарною особистістю, взяти хоча б факт його вчителювання у Харкові. Замість оцінок, Григорій Савич писав: "туповат" , "туп", "весьма туп", "суцая безтолковщина"; або: "понят", "весьма понят", "наврное понят", "возможно не понят". Розумників оцінював званнями: "остр", "весьма остр", "зверок вострой", тобто той, що знання хапає на льоту.

9. Інколи Сковорода підписував свої листи подвійним іменем – Григорій вар Сава Сковорода, Даниїл Майнгард.

10. Ще зі школи образ Сковороди асоціюється з образом бродячого чоловіка, який ходив по селах, проповідуючи свою філософію і живучи по хатах у сельчан. Але

це далеко не так. Він дійсно любив ходити пішки: влітку жив у лісах-полях, а взимку – по хатах та монастирях. Але при цьому він був надзвичайним естетом, який полюбляв вишукані та дорогі речі. Так, наприклад, його друзі з елітних шкіл часто обдаровували Григорія Савича – висилали йому окуляри (а їх не просто було дістати в ті часи); дарували найдорожчі музичні інструменти, виконані на замовлення за кордоном (бо на дешевих він не любив грати). Дуже полюбляв Сковорода сир пармезан, який привозили спеціально для нього з Європи. А ще в його торбинці завжди були елітні трубки з тютюном та пляшечка скобельського вина.

11. Спав Сковорода не більше чотирьох годин на добу. Був завжди веселий, бадьорий, активний та добродушний.

12. Григорій Савич ніколи не мав сім'ї, власного дому й постійного доходу. Він жив то в одних, то в інших знайомих. Все його майно було завжди з ним: рукописи, книжки, за поясом – сопілка, у руках – посох, на плечах – селянська свита.

13. Одна з найвідоміших легенд про Сковороду полягає у тому, що Григорій Савич умів передбачати долю. Доводять це двома історіями. Перша розповідає про його гостини у Києві. Мовляв, одного разу він приїздив у гості до друга Іустина. Пішов прогулятися Подолом – аж раптом відчув трупний запах. Сковорода зібрав речі і поїхав геть з міста, а за кілька тижнів у Києві розпочалася епідемія чуми, а місто закрили.

За іншою легендою, Григорій Савич точно знав дату своєї смерті. За переказами, 9 листопада 1794 року після обіду поет узяв лопату, викопав собі могилу, потім пішов у кімнату, надів чисту білизну, підклав під голову сумку з власними пожитками і ліг спати, ніколи більше не прокинувшись.

14. Усім відомо, що народився Григорій Сковорода на Полтавщині у родині спадкових козаків. Про точну ж дату народження світ дізнався лише через 200 років після народження філософа. Саме тоді дослідники віднайшли в одному із листів Сковороди згадку про святкування власного дня народження.

Мандрівка-колаж за афоризмами Григорія Савича Сковороди.

Ведучий: "Все мина, лиш любов застається по всьому, Все мина, та не Бог, не любов"....

Ще на початку 1930-х років український мислитель Дмитро Чижевський писав: "Тепер є не менше, ніж 250 великих та малих праць, присвячених Сковороді, який, як це загально визнано, – є найцікавіша постать історії українського духу. В цих працях висловлено, напевне, не менше, ніж 250 різних поглядів на Сковороду...".

Сьогодні число присвячених Сковороді праць в усьому світі уже давно перевалило за п'ять тисяч. І в тих працях – сила-силенна різних спостережень, присудів, тлумачень... Григорій Сковорода бентежить уми своєю глибиною та незбагненністю.

Сковорода, будучи справжнім символом доброї старої України, останнім великим письменником доби бароко, часто відлунює в нашій подальшій традиції. Власне кажучи, українська культура XIX-XXI століть нерозривно пов'язана зі світом скворо-

динських ідей та образів: "сковородинцями" були і Котляревський, і Квітка-Основ'яненко, і Шевченко.

А під добу українського Ренесансу 1920-х років Павло Тичина присвячує йому збірку "Замість сонетів і октав" та розпочинає роботу над поемою-симфонією "Сковорода". Микола Хвильовий називає його "великим українським філософом", Валер'ян Поліщук у "біографічно-ліричному" романі "Сковорода" показує філософа відважним мандрівником "у глибини духа", Максим Рильський у поезії "Китаїв" бачить Сковороду предтечею нового світу, Микола Зеров береться за переклади латиномовної сковородинської поезії, Юрій Клен розпочинає свій шлях українського поета сонетом "Сковорода"...

У філософії та поезії Григорія Сковороди знаходила підтримку своєму опору існуючій системі і блискуча плеяда українських "шістдесятників". Зокрема, Ігор Костецький називав його одним-єдиним учителем модерної України, людиною, що репрезентує ту українську культуру, "яка має вселюдське значення". Василь Барка, чиїм життєвим кредо стали слова: "Світ мене спіймав, але не вдержав", – висловлювався про Сковороду як про "найбільшого після перших отців Церкви християнського філософа світу".

Знаковим є те, що відомий український літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, один із перших керівників Союзу визволення України Дмитро Донцов присвятить останні дні свого життя роботі над статтею "Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності". Прикінцева сторінка рукопису так і залишилася в його друкарській машинці.

Звертаючись до творчості сучасних авторів, пригадаємо героїню повісті Оксани Забужко "Інопланетянка", яка пильно вдивляється в образ Сковороди, намагаючись збагнути сенс тієї повноти буття, яку вона називає "третім рівнем свободи". Ким же він був, міркує вона: "посполитим улюбленцем, дотепником із сопілкою", чи "похмурим самотником, ніким не збагнутим "чоловіком Божим", з людської ласки годованим?.." Справді, ким він був?

Якби спитати про це в самого Сковороди, то важко сказати, що б він відповів. Людське життя філософ уявляв по-різному. Він міг услід за Йовом казати, що життя – це повсякчасна борня (звісно, не в сенсі "життєвого борюкання", а в сенсі "духовної війни" – психомахії), міг говорити про життя як про грандіозну вселенську виставу, чиїм автором і режисером є сам Господь... Та швидше за все, Сковорода сказав би, що був на цьому світі безтурботним пілігримом, чиї ноги ходили по землі, а серце втішалося спокоєм десь далеко-далеко на небесах.

Давайте зараз послухаємо безсмертні афоризми українського мандрівного філософа та спробуємо осягнути глибину його мудрості, адже вчення Сковороди – наш коштовний духовний скарб. Але лежить той скарб глибоко, не кожному дається в руки і треба мати гарний розум, щоб його пізнати. До вашої уваги афоризми Григорія Савича про розум та науку.

Діти-читці по черзі читають афоризми Сковороди, ведучий пропонує їх спільно обговорити.

– Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.

– Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.

– Не розум від книг, а книги від розуму створились.

– Математика, медицина, фізика, механіка, музика зі своїми сестрами – чим глибше їх пізнаємо, тим сильніше палять серце наше голод і спрага.

Ведучий: А ось що Григорій Савич говорив про щастя, радість.

– Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?

– Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ.

– Копай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську.

– Коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.

– Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва – відхили лише вхід у душу свою.

Ведучий: Не оминув філософ і цінність часу.

– З усіх утрат втрата часу найтяжча.

– Безумцеві властиво жалкувати за втраченим і не радіти з того, що лишилось.

– Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване.

– Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений.

Ведучий: Можливо й ви замислювались над питанням, що є істина. А як про це говорить мудрець та філософ Сковорода?

– Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора.

– Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.

– Сліпі очі, коли затулені зіниці.

– Хіба може говорити про біле той, котрому невідоме, що таке чорне?

– Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.

– Невже ти не чув, що сини віку мудріші від синів дня?

– Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише тінь її.

Ведучий: Що ж, не лише істина, а й людське самопізнання, моральні чесноти та настанови залишив нам у спадок Григорій Савич.

– Надмір породжує пересит, пересит – нудьгу, нудьга ж – душевну тугу, а хто хворіє на се, того не назвеш здоровим.

– Хіба розумно чинить той, хто, починаючи довгий шлях, в ході не дотримує міри?

– Бери вершину і матимеш середину.

- Більше думай і тоді вирішуй.
- Уподібнуйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здійснюється вона догори.
- Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти!
- Не за обличчя судить, а за серце.
- Чи не дивина, що один у багатстві бідний, а інший у бідності багатий?

Ведучий: Григорій Савич дуже любив свій рідний край, свою Україну й коли відлучався за її межі, обов'язково прагнув скоріше туди повернутися. Йому неодноразово пропонували високі світські та церковні посади, від яких філософ постійно відмовлявся. Зокрема, широко відомий його вислів: "Я не покину Батьківщини. Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця", як відповідь на запрошення до двору цариці Катерини II. Тож буде доречно завершити наш захід віршем землячки Великого Мандрівника Дарини Яковенко, учениці Чорнухинської ЗОШ I – III ступенів ім. Г. С. Сковороди, який вона назвала "Звертаючись до Сковороди".

Моя країна стогне від біди...
 Від дня я знову й знову
 Звертаюсь до Сковороди
 Шукаючи підмогу.
 Філософ викривав той світ,
 Жорстокий і кривавий
 З тих пір пройшло немало літ
 І він таки був правий.
 Бо ж недарма наша земля,
 Полита кров'ю й потом.
 То доля, доля в нас така,
 Вкраїнським будь народом!
 Козацькі гени в нас усіх
 Ми наче вітер в чистім полі,
 Вкраїнці – то такий народ –
 Не кров у нас, а воля!

Про сад божественних пісень
 Писав ти в темнім світі –
 Коли ж вже той щасливий день?
 Коли ж вже нам радіти?
 Скажи, Григорію, мені,
 Де правдоньки шукати?
 Чи буде український спів
 В садах моїх лунати?
 Поля, ліси, степи широкі,
 Вишневенький садочок
 Для ворогів лукавеньких
 Ой ласий ти, шматочок.
 Поет, філософ, мандрівник,
 Григорій мудру вдачу мав!
 А світ ловив тебе, ловив,
 Та так і не спіймав.

Творчий діалог "Мудрець, замріяний філософ"

Перший ведучий: Просвітитель, філософ і поет Григорій Савич Сковорода – один із видатних мислителів історичного минулого нашої держави. Людина універсальних знань і здібностей, палкий захисник інтересів знедоленого народу, він все своє свідоме життя присвятив пошукам істини, боротьбі проти соціальної нерівності. Цього року виповнюється 300 років від дня народження нашого великого українця.

Другий ведучий: Двадцять п'ять років мандрував дорогами України незвичайний подорожній – Григорій Сковорода. За способом життя – чернець, самітник, за способом мислення – філософ, за способом діяння – учитель, письменник, "мандрівна

академія". Сьогодні ми ближче познайомимось із життям та творчістю цього визначного українця, а також спробуємо зрозуміти, якою була філософія Сковороди та поділимося власними думками, чи є вона актуальною наразі, через 300 років від часу його народження.

Перший ведучий: У торбині, з якою подорожував Григорій Савич Сковорода, було небагато речей: сопілка, Біблія, паляниця, кілька аркушів паперу. А як ви вважаєте, що "промовляють" ці предмети про їхнього власника? (*Діти висловлюють свої думки*).

Другий ведучий: Григорій Савич Сковорода народився 3 грудня 1722 року в селі Чорнухи на Полтавщині. Про батьків Сковороди Саву та Пелагею його учень і перший біограф Михайло Ковалинський ще 1794 року писав так: "Родителі його були з простолюди: батько – козак, мати – такого самого роду. Вони мали звичайний міщанський статус, але відзначались у своєму колі чесністю, правдивістю, гостинністю, набожністю, миролюбним сусідством". Певна річ, вони добре виховували свого сина, адже сам Григорій, говорячи в зрілому віці про виховання дітей, наполегливо підкреслював, що вирішальну роль у цій справі відіграють батьки, бо ніхто крім них не може виконати двох найголовніших заповідей: "добре народити" й "добре навчити". А ви згодні з цим твердженням Григорія Савича? (*Діти висловлюють свої думки*).

Перший ведучий: Якщо говорити про освіту Григорія Сковороди, то, безперечно, неможливо не сказати про те, що в серпні 1734 року він розпочинає навчання в славетній Києво-Могилянській академії. Пригадайте, що вам відомо про цей навчальний заклад? Яка його роль у розвитку української культури? (*Діти висловлюють свої думки*).

Другий ведучий: Протягом навчання в Академії Григорій Сковорода вивчив латинську, грецьку, церковнослов'янську, польську, німецьку мови. Крім того, в класах поезики й риторики за бажанням проходили екстраординарні класи грецької, гебрійської та німецької мов, які він також відвідував. Навчався Григорій дуже добре, багато часу проводив в академічній бібліотеці, опановуючи твори античних авторів. У 1740-му Сковорода перейшов до класу філософії, який передбачав 2-річне навчання, але оскільки мав гарний голос і музичний слух, навчання довелося перервати, адже на початку грудня 1741 року юного Сковороду взяли до Глухівської школи співу, звідки повезли до Петербурзької придворної царської хорової капели.

Перший ведучий: Наприкінці серпня 1744 разом з почтом імператриці Єлизавети Григорій повернувся до Києва. Тут, можливо, через втрату голосу, з капели звільнився та отримав чин "придворного уставника", тобто отримав дворянство з титулуванням "ваше благородіє". На пропозицію прийняти постриг у монахи відповів відмовою та повернувся до Києво-Могилянської академії, аби закінчити курс філософії. Як зазначив у біографії Сковороди Михайло Ковалинський: "Коло наук, що їх викладали в Києві, здалося йому недостатнім. Він захотів побачити чужі краї. Невдовзі випала така нагода, і він скористався нею з великою охотою". Тож, наприкінці 1745 року, за-

кінчивши студії філософії, Григорій Сковорода завербувався до "Токайської комісії з заготівлі вин до царського двору" під керівництвом генерал-майора Федора Вишневського. У складі комісії за 5 років Сковорода побував у Токаї, Пресбурзі, Офені, Відні, де мав можливість відвідувати місцеві навчальні заклади. У 1750 році Сковорода вирішує повертатися в Україну. З черговим транспортом вина він прибуває до Києва, а звідти – до Чорнухів, де, на жаль, нікого з родини не застає в живих.

Другий ведучий: У січні 1751 Сковорода влаштувався учителем поетики у недавно заснованому колегіумі у Переяславі, куди його запросив переяславський єпископ Никодим Сребницький. Проте поетику викладав за власною програмою, що не сподобалося Сребницькому, який наполягав, аби дотримуватися старих зразків. На це Сковорода відповів латинським афоризмом: "Одна справа жезл, інша – кіфара". У результаті Сковороду звільнили. Після скандалу Сковорода проживав у приятеля, бідував. У вересні 1751 він відновив навчання у Києво-Могилянській академії, вступивши на богословський курс, який вів видатний поет, префект академії Георгій Кониський. Однак Сковорода навчання не скінчив. За рекомендацією київського митрополита Тимофія Щербацького прибув у село Каврай Переяславського полку, де був маєток приятеля митрополита – Степана Томари, щоб навчати його старшого сина Василя.

Перший ведучий: На малого Василя, який ріс доволі розпеченим, Сковорода мав значний вплив. Попри те, восени 1754-го стався невеликий конфлікт: малий дав кепську відповідь на поставлене запитання, за що запальний Сковорода назвав його "свинячою головою". Про це стало відомо матері Ганні з Кочубеїв, і вона наполягла на тім, аби вигнати вчителя. За протекцією одного із своїх приятелів Григорій вирушив до Москви, а звідти до Троїце-Сергієвої лаври. Тут йому запропонували викладати богослов'я в лаврській семінарії, проте він відмовився, вочевидь, через те, що не бажав приймати монаший постриг, або ж тому, що його пекла, як писав Ковалинський, "постійна відраза до цього краю". На зворотньому шляху до України Степан Томара умовив його повернутися до вчителювання у своєму домі.

Другий ведучий: Пізньої осені 1758 року він бачив віщій сон, в якому явилися різноманітні людські прошарки з суспільними й моральними вадами. Розцінивши його як Боже Об'явлення, Сковорода почав розмірковувати над життям аскета. Влітку 1759-го Сковорода покинув Каврай, оскільки молодий Василь Томара зібрався їхати вчитися за кордон до Замостя і Відня. Відтепер Сковорода обрав новий і незнаний до того стиль життя, а саме – мандрівку. І ця мандрівка тривала до самої його смерті – чверть віку. Була вона повна пригод, оповита переказами й легендами. У ній ніколи, як ми вже знаємо, не розлучався філософ із Біблією, сопілкою і своїми творами. Слава про нього розходилася широко, і багато хто бажав його бачити й чути як речника великої правди.

Перший ведучий: Помер Григорій Сковорода 9 листопада 1794 року в селі Пан-Іванівка Харківської області в домі козельського радника Андрія Ковалівського, в якого проживав останній рік. Про смерть Сковороди український науковець та поет

Ізмаїл Срезневський записав таке: "...Був прегарний день. До дідича з'їхалось багато сусідів погуляти й повеселитись. Мали також на цілі послухати Сковороди... За обідом був Сковорода незвичайно веселий і говіркий, навіть жартував, оповідав про своє минуле, про свої мандрівки, досвіди. Зачаровані його красномовством повставали всі від обіду, Сковорода щез... Він пішов у садок. Довго ходив він по перехресних стежках, зривав овочі й роздавав їх хлопчикам, що працювали в садку. Надвечір пішов сам господар шукати Сковороду й застав його під гіллястою липою. Вже заходило сонце: останні його проміння пробивалися крізь гущу листя. З рискалем у руці копав Сковорода яму – вузьку, довгу яму. – "Що це, друже Григорію, чим то ти зайнятий?" – спитав господар, підійшовши до старого. "Пора, друже, закінчити мандрівку!" – відповів Сковорода – "і так усе волосся і злетіло з бідної голови від мордування, пора непокоїтися!" – "І, брате, дурниця! Досить жартувати, ходімо!" – "Іду! Але я прохатиму тебе попереду, мій добродію, хай тут буде моя остання могила". І пішли в хату. Сковорода недовго в ній лишився. Він пішов у свою кімнатку, перемінив білизну, помолився Богу і, підложивши під голову свої писані праці і сіру свитку, ліг, зложивши навхрест руки. Довго чекали на нього з вечерею. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю теж, до обіду так само. Це здивувало господаря. Він насмілювався увійти до Сковороди, щоб розбудити його; однак Сковорода лежав уже холодний, закостенілий." На хресті над його могилою, на прохання самого Сковороди, написано: "Світ ловив мене, та не впіймав...". Чому, на вашу думку, Григорій Сковорода попросив зробити на своїй могилі саме такий напис? Як ви його розумієте? Яке враження справив на вас життєпис Григорія Сковороди? *(Діти висловлюють свої думки).*

Другий ведучий: Творча спадщина Григорія Сковороди налічує збірку байок "Байки харківські", збірку пісень "Сад божественних пісень", філософські трактати та діалоги, а також переклади з латинської та грецької мови. Жодного свого твору Григорій Сковорода за життя не надрукував, оскільки тодішня цензура знайшла їх "противними Святому Писанію і образливими для чернецтва". Окремі примірники рукописів збереглися в друзів. Першими у 1837 році побачили світ "Байки харківські", у 1861 році вийшла збірка пісень "Сад божественних пісень". Більшість же творів були видані вже за часів незалежної України. Григорій Сковорода є справжнім символом доброї старої України, останній великий письменник доби бароко, твори якого посідають поважне місце в ряду тих видатних діячів минулого, які збагатили філософську думку та художню літературу нашої країни. Він виступив як виразник ідей гуманізму та селянського просвітительства, різко засуджуючи хижацькі інтереси панівних класів феодально-кріпосницького ладу. Водночас його вчення є виразом протесту проти ранніх буржуазних відносин, споживацьких приватних інтересів та влади матеріальних речей над людиною. Чи згодні ви з такою оцінкою творчості Григорія Сковороди? *(Відповіді дітей).*

Перший ведучий: За версією ЮНЕСКО Сковорода входить до п'яти мудреців світу – разом із Сократом, Конфуцієм, Спінозою і Махатмою Ганді. Їх усіх об'єднує

принцип: "Жив, як учив"; "Коли не зможу нічим любій Вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимуся ніколи ні в чому не шкодити". В чому ж полягали філософські погляди Григорія Сковороди, які свого часу засуджувала цензура, проте які визнані світом у наш час? Давайте розглянемо деякі з них, можливо, вони стануть близькими й нам.

Другий ведучий: Григорій Сковорода вважав, що існують два світи, чи дві "натури": одна видима, матеріальна, а друга невидима, духовна, тобто Бог: "Ця невидима натура... все живе прозирає і утримує, скрізь завжди є, був і буде". Продовженням учення про дві натури є теорія про три світи: макрокосм (всесвіт), мікрокосм (людина), символічний світ (Біблія), котрий поєднує макро- і мікросвіти. Кожен із цих світів має подвійну натуру – видиму, зовнішню (матеріальну) й невидиму, приховану (духовну). Справжня людина – це її внутрішній духовний світ із притаманними йому волею, розумом, почуттями, прагненнями, природними здібностями.

Перший ведучий: Провідне місце у філософській системі Григорія Сковороди посідає **теорія пізнання**. Ідею "пізнай себе самого", висунуту давньогрецькими філософами Сократом та Платоном, Сковорода розвинув далі. Він вважав, що людина може пізнати обидві натури – зовнішню і внутрішню: "Якщо хочеш виміряти небо, землю і моря, – повинен спочатку виміряти себе". Самопізнання мислитель розглядає як засіб, що дає змогу людині відчувати свою духовну сутність, а значить – бути щасливою.

Другий ведучий: Філософ стверджував: "Втікай од слави, обіймай самотність, люби бідність, цінуй скромність, дружи з терплячістю, оселися зі смиренням укупі – оце тобі проміння божественного серця". Саме серце для Сковороди є джерелом думок і бажань, тому його постійно треба тримати в чистоті. Саме в цьому полягає його **Філософія серця**.

Перший ведучий: На думку Григорія Сковороди, людина тілесна – нещаслива, людина духовна – вільна і щаслива. Аби бути щасливою, людина має пізнати себе, вибрати "сродну працю", розвинути свої здібності шляхом освіти, дружити з людьми, близькими за інтересами і переконаннями. Це його **Вчення про щастя** і, як на мене, це вчення має бути нам дуже зрозумілим, адже справді дуже важливо мати у близькому оточенні однодумців.

Другий ведучий: Ми знаємо, що Григорій Сковорода прославляв працю як джерело достатку й радості, вважав, що будь-яка праця принесе задоволення, якщо вона "сродна", якщо людина любить її і вкладає в неї душу: "Неспорідненість важча від будь-якого неробства", – зазначав філософ. У цьому суть його **Вчення про "сродну" працю**. Чи згодні ви з філософськими теоріями Григорія Сковороди? Чи є вони для вас близькими? Яке враження справили на вас погляди Григорія Сковороди? *(Діти висловлюють свої думки).*

Перший ведучий: Пізньої осені 1758 року Сковороді наснився дивний сон: начебто якась невидима сила показала йому калейдоскоп огидних картин людського "рі-

знопуття", які чимось нагадували фантазмагорії Босха, – уклад життя вельмож і простолюду, купців і священників... Цей сон, сприйнятий Сковородою за Боже об'явлення, спонукав філософа відцуратися світу, тобто вийти за межі звичайних умов існування. Відтоді його погляд на "житейський театр" назавжди зберіг свій досить примітний аскетичний колорит. "Актора хвалять не за те, що він грає шляхетного персонажа, а за те, що його гра вмiла. Я довго думав про це й, випробовуючи себе, пересвідчився, що на театрі світу не годен умiло зіграти нічого іншого, крім ролі звичайної, простої, безтурботної й самотньої людини. Саме це я собі обрав, та й буде з мене", – говорив Сковорода. Відтоді й аж до самої смерті Сковорода перебуває в мандрах...

Другий ведучий: Принаймні вже під кінець життя, у розкішно-бароковій містерії "Боротьба архистратига Михайла із Сатаною", філософ уперше й востаннє змалював сам себе якраз в образі самотнього мандрівника. Начебто Божі архангели, умостившись гуртом на веселці, дивляться згори на землю й бачать там, праворуч від усiякого метушливого люду, Сковороду: "Веселими ногами та місцями він простує із жезлом і тихо наспiває... Спiваючи, кидає оком то направо, то наліво, а то й на все видноколо; спочива як не на узвишші, так біля джерельця або на зеленій траві; ласує нехитрими ласощами, сам надаючи їм смаку, немовби добрий співак простій пісні. Він солодко спить і втішається Божими видивами вві сні й наяву. А на ранок прокидається бадьорий і сповнений надій... День йому – то цілий вік, що схожий на тисячоліття, і він не проміня його навіть на тисячу нечестивих літ. По-світовому, він – найнікчемніший жебрак, а от по-Божому – найбільший багатій... Цей мандрівник ходить ногами по землі, та серце його... перебуває на небесах і насолоджується".

Перший ведучий: Його душу тішили і прекрасна природа, і книги, і музика, і розмови з друзями, і роздуми над сенсом життя. У всьому цьому філософ шукав насолоди та спокою. Недаром же він охрестив себе "Варсавою", тобто "сином миру". "Люди питають, – писав він якось Михайлові Ковалинському, – що його робить у житті Сковорода? Чим забавляється? Я ж бо радію в Бозі. Веселюся в Бозі, Спасі моему... Забава... це маківка і квіт, і зерня людського життя. Вона – його осереддя. Будь-яка справа будь-якого життя стремить якраз сюди, ніби та стеблина, що переминяється на зернятко". Заради цієї "забави", що її можна зрозуміти як непідлегле жодній прагматичі пізнання природи речей, філософ і писав свої твори. І зрештою, до яких би жанрів не вдавався Сковорода, він завжди постає перед нами філософом, бо його думка повсякчас лине за межі видимого світу. І центральне місце у філософії Сковороди безперечно посiдає людина. А в самій сковородинській антропології головну роль відіграє поняття "внутрішньої людини", захищеної в зовнішній так, як ідея в матерії. Чи згодні ви з таким визначенням творчості нашого українського Сократа? (*Діти висловлюють свої думки*).

Другий ведучий: Беззаперечно, величний, гордий мандрівник, філософ, письменник, музикант, Григорій Савич Сковорода зробив значний вклад в українську культуру і залишиться в пам'яті нашої нації, та й світу в цілому, надовго. І підтвердженням то-

му є те, що 300-літній ювілей визначного українця сьогодні відзначаємо всім світом. Хоч він і залишається, за власним висловом, "не спійманим" цим світом. Тож не забудеться людством і його любов до свободи, викарбувана на могилі: "Світ ловив мене, та не спіймав...".

Бібліографія

Твори Г. С. Сковороди

Григорій Сковорода. Із збірки "Сад Божественних пісень" // Давня українська література : Хрестоматія . – К., 1998. – С. 566 – 598.

Сковорода, Г. Байки / Г. Сковорода. – Харків : ВД Vivat, 2021. – 64 с. : іл.

Сковорода, Г. Вибрані твори в українських перекладах / Г. Сковорода. – Харків : Ранок, 2003. – 144 с.

Сковорода, Г. С. Вірші . Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Переклади. Листи. / Г. Сковорода. – К. : Наукова думка, 1983. – 542 с.

Сковорода, Г. Розмова про істинне щастя: поезії, байки, філософські трактати, діалоги, притчі та афоризми великого українського мислителя / Г. Сковорода. – Харків : Прапор, 2002. – 280 с.

Сковорода, Г. Сад божественних пісень / Г. Сковорода. – Київ : Національний книжковий проект, 2011. – 336 с. – (Бібліотека шкільної класики).

Сковорода, Г. Сад пісень : Вибрані твори / Г. С. Сковорода. – К. : "Веселка", 1983. – 192 с.

Сковорода, Г. С. Твори. У 2 т. Т.1. Байки. Трактати . Діалоги. / Г. С. Сковорода. – К. : ТОВ Видавництво "Обереги", 2005. – 528 с.

Сковорода, Г. С. Твори. У 2 т. Т. 2. Трактати . Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. / Г. С. Сковорода. – К. : ТОВ Видавництво "Обереги", 2005. – 479 с.

Українська байка: Г. Сковорода, Є. Гребінка, Л. Глібов. – Харків : Фоліо, 2013. – 331 с. – (Шкільна бібліотека української та світової літератури).

Література про Г. Сковороду

Григорій Сковорода (1722 – 1794). // Жулинський, М. Слово і доля: навчальний посібник / Жулинський, М. – К., 2002. – С.29 -32.

Григорій Сковорода // Скляренко, В. М. 1000 фактів про Україну : довідкове видання / В. М. Скляренко. – Харків : Бібліоколектор, 2013. – С. 221.

Григорій Сковорода (1722 – 1794) // Степанишин. Б. Давня українська література в школі: посібник / Степанишин Б. – К., 2000. – С. 434 – 477.

Григорій Сковорода // УСЕ. – К.,1999. – С. 1246.

Ляшенко, Л. Блискавиця темної ночі : повість про Г. Сковороду / Л. Ляшенко. – Київ : Веселка, 1972. – 132 с. : іл.

Наш перворозум Григорій Сковорода на портреті і в житті: Фотокнига . – К. : Спалах, 2004. – 180 с.

Поліщук, Ф. М. Григорій Сковорода : Життя і творчість / Ф. М. Поліщук. – К. : Дніпро, 1978. – 264 с.

Сковорода Григорій // Українська література у портретах.: Давня література – література ХІХ ст.: Довідник. – К., 2000. – С.291 – 293.

Сковорода Григорій // УРЕ. – 2-ге вид. – К., 1983. – Т.10. – С. 231.

Стадниченко, В. Іду за Сковородою: сповідь у любові до вчителя / В. Стадниченко. – Київ : Криниця, 2002. – 176 с.

Стадниченко, В. Наш перворозум : Григорій Сковорода на портреті і в житті : фотокнига / В. Стадниченко, М. Шудря. – Київ : Спалах, 2004. – 176 с. : іл.

Стадниченко, В. Учитель життя. Сковорода як гасло часу : нариси, дослідження, інтерв'ю, світлини / В. Стадниченко. – Київ : Успіх і кар'єра, 2016. – 560 с. : іл.

Ушкалов, Л. Григорій Сковорода / Л. Ушкалов. – Київ : Фоліо, 2013. – 123 с.

Ушкалов, Л. Сковорода від А до Я / Л. Ушкалов. – Львів : ВД Старого Лева, 2019. – 72 с. : іл.

Статті з періодичних видань

Чорна, С. Духовна людина – вільна : [До 300-річчя укр. філософа Г. Сковороди. Експонати виставки у Книжковій палаті України] / С. Чорна // Голос України. – 2022. – № 213. – 19 жовтня. – С. 1, 12.

Петрушенко, М. Нас екзаменує Сковорода / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр. – 2022. – № 171. – 9 серпня. – С. 6.

Шупта, Д. Рік Сковороди / Д. Шупта // Голос України. – 2022. – № 111. – 26 травня. – С. 7.

Кривда, Н. У Рік Григорія Сковороди варвари знищили його музей / М. Кривда // Голос України. – 2022. – № 102. – 13 травня. – С. 6.

Тома, Л. Філософія серця / Л. Тома // Українська літературна газета. – 2021. – № 14. – С. 20.

Маков, О. Осягнення Сковороди / О. Маков // Культура і життя. – 2021. – № 11 – 12. – С. 19.

Сагач, Г. Ідемо за Сковородою / Г. Сагач // Урядовий кур'єр. – 2020. – № 235. – 3 грудня. – С. 1, 4.

Савенко, О. Великодні вірші Григорія Сковороди / О. Савенко // Дивослово. – 2019. – № 11. – С. 56 – 58.

Герус, Д. Квітка щастя : [Сценарій] / Д. Герус // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2018. – № 31/32. – С. 46 – 49.

Батько української філософії // Позакласний час. – 2018. – № 11. – С. 3 – 5 обкладинки "Школа патріота".

Емурлаєва, Е. Актуальність епістолярної спадщини Григорія Сковороди / Е. Емурлаєва // Журавлик. – 2018. – № 11. – С. 10 – 11.

Грицай, Л. Григорій Сковорода – сучасний автостопер / Л. Грицай // Українська мова і література в школах України. – 2018. – № 9. – С. 24 – 28.

Григорій Сковорода // Гетьман. – 2018. – № 3-4. – С. 56.

Цікаві бувальщини : Григорій Сковорода (1722-1794) // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 8. – С. 93.

Романовська, А. А. Філософія серця Г. С. Сковороди [мистецька вітальня] // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2017. – № 1-2. – С. 42-46.

Костюченко, В. Григорій Сковорода – філософ, письменник, учитель, музикант, співець: Сценарій / В. Костюченко // Дивослово. – 2012. – № 11. – С. 11 – 13.

Богосвятська, А. М. Григорій Сковорода – духовний код української культури // Українська мова та література в сучасній школі. – 2012. – № 10. – С. 45-60.

Григорій Сковорода : Бібліографія // Дивослово. – 2012. – № 6. – С. 29 – 32.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА

ЮНИЙ / ЧИТАЧ

БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Комунальний заклад "Запорізька обласна
бібліотека для дітей "Юний читач"
Запорізької обласної ради

69006

м. Запоріжжя,

вул. В. Лобановського, 14

Телефони: (061) 236-85-62

236-85-63

236-86-27

236-86-49

Факс: (061) 236-85-62

Електронна пошта: zobd@ukr.net

Сайт: www.zobd.zp.ua